

Om opphavsrett og avtaler – sentrale ord og begreper

Dette er en oppsummering og avklaring av vanlige spørsmål/problemstillinger i kontraktssaker og avtaleterminologi.

VERKSHØYDE

En forfatter produserer tekst. Men for at det skal kunne være et forfatterskap, må det være tekst som har såkalt **verkshøyde**, slik at den gir opphavsrett etter Åndsverksloven (åvl). Opphavsretten sikrer en «enerett til å råde over åndsverket ved å fremstille varig eller midlertidig eksemplar av det og ved å gjøre det tilgjengelig for almenheten, i opprinnelig eller endret skikkelse ...» (åvl § 2). Opphavsretten kommer altså til anvendelse ved *tilgjengeliggjøring for allmennheten*.

Opphavsretten inntreer automatisk i Norge og må i motsetning til rettsforholdene i mange andre land ikke *påberopes* eller registreres. Forfatteren tilbyr en produsent å bruke teksten i realiseringen av et verk, samt å få et økonomisk utnytte av teksten. Men teksten er fortsatt forfatterens.

Verkshøyde er nøkkelbegrepet for å bestemme om det foreligger opphavsrett og dermed et forfatterskap, som dermed berettiger krav om vederlag for å benytte teksten. Krav til hva som gir verkshøyde fremgår ikke av loven, men av forarbeidene, rettspraksis og juridisk teori. Det kreves at teksten har må være preget av *litterær eller kunstnerisk selvstendighet og originalitet*. Det må bære preg av *opphavsmannens kreative innsats*. Det ligger imidlertid ingen kvalitetsvurdering til grunn.

Det er en rekke rettsavgjørelser på området. Vurderingen av verkshøyde er en skjønnsmessig helhetsvurdering, en av de vanskeligste på opphavsrettens område. En ide i seg selv gir ikke verkshøyde, den må være utviklet og skrevet ned slik at originaliteten og den kunstneriske utformingen kommer fram. Heller ikke faktiske/historiske hendelser har verkshøyde og Høyesterett slo fast i en dom fra 2007 at åndsverksloven ikke skal utkonkurrere den frie utnyttelsen av felles kulturarv og historie.

Hva skal til for at et bidrag gir medforfatterskap? Det er en forutsetning at dette er en egen, selvstendig *tekst* med verkshøyde (se dette). Bidraget må i avgjørende grad prege verkets selvstendighet og originalitet, slik at det uten dette bidraget hadde vært et *annet verk*. Det å skrive ut andres ideer gir verkshøyde for den som *skriver* ut ideen til et manus. Se også punktet **Rettigheter ved skifte av forfatter**.

De samme krav stilles til bidrag som kommer gjennom *omskrivning* og *gjennomskrivning*, *konseptuelle endringer*, *ny grunnfabel*, *nye karakterer* og *nye scener*. I seg selv gir ikke slike bidrag verkshøyde.

Bidrag som ikke er forfatterskap er tekster og innspill som ikke tilfredsstiller kravene om *litterær eller kunstnerisk selvstendighet og originalitet*. Dette kan eksempelvis være den opprinnelige ideen til handlingsløp, innspill, skisse til handling, introduksjon og beskrivelse av nye karakterer, forslag til et ny/alternativ handling. Dramaturgens og regissørens ordinære oppgaver er ikke forfatterskap, heller ikke mindre omskrivninger/tilpasninger.

Utfyllende, berikende og forbedrende bidrag gir ikke verkshøyde og dermed heller ikke medforfatterskap. Dette gjelder også i de tilfeller hvor bidrag er skrevet ned av andre og mer eller mindre kopiert inn i den endelige teksten av forfatteren. Det er forfatterens helhetsgrep med teksten som gir opphavsrett til også de innkopierte bidragene.

Forhold til andre bidragsytere:

Dramaturg er en kunstnerisk rådgiver, hovedsakelig vedrørende oppbygging eller komposisjon av et dramatisk forløp eller forestilling (i praksis dramatisk komposisjon) oppbygging og utvikling av dramatisk handling. Dramaturgien har tradisjonelt tatt utgangspunkt i tekstens struktur, men begrepet brukes i dag mer allment om oppbygging, spenningsutvikling og fortellerstruktur i en forestilling der andre elementer er likestilt med teksten.

Regissør vil ofte ha hovedansvaret for dramaturgien i en forestilling, gjennom utvalg av tekst, kontinuerlig oppdatering av et manus under bearbeiding og forestillingens samlede handlings- og spenningskomposisjon.

Manusredaktør/-redaksjon blir ofte benyttet, særlig TV-serier med flere forfattere, og er en funksjon hos produsenten for koordinering av manusutviklingen. Funksjonen koordinerer både arbeidet de ulike episodeforfatterne imellom og vil for eksempel gi retninger for handlingsløp og innspill til/beskrivelser av karakterene. Denne posisjonen står for kommunikasjonen med forfatterne, håndtering av eventuelle konflikter mellom forfattere og/eller produsent, samt å meddele eventuelle endringer i ansvar og oppgaver. I bruk av redaktørtittelen ligger det et faglig og rettslig ansvar for innholdet i det mediet det publiseres i (ref staffelovens kap. 43 og Redaktørplakaten). Samtidig kan vedkommende ikke foreta vesentlige endringer da det vil bryte med åndsverksloven.

Forholdet originalmanus og dramatiseringer av andres litterære verk er slik at ved originalmanus sitter forfatteren med alle opphavsretter, mens ved dramatiseringer deles disse med såkalt *originær forfatter*, altså forfatteren av det opprinnelige litterære verket. Dette kan være et skjønnlitterært verk, filmmanus, scenisk tekst eller andre tekster med verkshøyde. Dersom tekstgrunlaget dramatiseres av en annen person enn originær forfatter, vil den som står for dramatiseringen ha opphavsrett på den utformingen som vedkommende gir teksten. Den som dramatiserer verket, er ansvarlig for at rettighetene overfor originær forfatter er klarert, selv om produsenten ofte vil sørge for det praktiske. Vektingen av betydningen mellom originær tekst og dramatisert tekst, må vurderes i hvert enkelt tilfelle, og dette kan få betydning for deling av vederlag, markedsføring etc., men krediteringsmessig må det komme fram hvem som har gjort hva.

Endringer i manus underveis i produksjonsprosessen er vanlig, men forutsetter at det er gitt en tillatelse til dette. Slik tillatelse er formulert i våre foreslåtte normalkontrakter. Men Åndsverksloven begrenser likevel adgangen til å gjøre endringer, selv der hvor tillatelse er gitt, da endringene ikke må krenke verkets kunstneriske integritet. Våre rammeavtaler med produsentene sier også at forfatteren skal varsles og gi tillatelse ved vesentlige endringer. Opphavspersonen kan be om ikke å bli kreditert for sine bidrag, dersom endringer og andres bidrag ved f. eks skifte av forfatter (se dette) har endret verket slik at man ikke står inne for resultatet. Dette har imidlertid ingen konsekvenser for vederlag og andre rettigheter i verket.

Rettigheter ved skifte av forfatter er slik at rettighetene til det som er skrevet forblir hos forfatteren. Dette er uavhengig av om initiativ til skiftet kommer fra produsent eller fra forfatter. Eventuell videre bruk av dette materialet må da klareres gjennom egen avtale. De vederlag og honorarer som er avtalt må utbetales til/holdes av forfatteren i forhold til hvor en står i utviklingsprosessen.

Forfattere som blir engasjert av produsent til å skrive videre på andres manus bør selv sørge for at rettighetene overfor den tidligere forfatteren er klarert.

Rettigheter ved flere forfattere blir delt slik at verket har flere opphavspersoner. I disse tilfellene må samtlige opphavspersoner gi tillatelse til videre bruk av verket og visning av dette for allmennheten. En prosentmessig oppdeling av opphavsretten gir bare mening når det gjelder fordeling av vederlag, ikke med hensyn til den videreutnyttelse, her vil enhver med opphavsrett ha veto rett og må gi sin aktive tillatelse.

Ensemblebasert manusutvikling kjennetegnes av at manuset blir til i en utviklingsprosess sammen med ensemblet som skal framføre den endelige produksjonen. Det er imidlertid den eller de som skriver ned innspillene og *gir stoffet den endelige form* som sitter med opphavsrettene, selv om ikke vedkommende kan påberope seg å ha skapt handlingslinjen, se også **Bidrag som ikke er forfatterskap** og **Hva skal til for et bidrag gir medforfatterskap**. Det vil i de tilfellene hvor dette har vært gjennomgående for hele manusutviklingen, være naturlig å opplyse om dette i krediteringen/programmet, men opphavsretten til selve teksten og den utformingen denne har fått, vil ligge hos den som skrev den ned, som da er dramatikerens.

Film og sceniske oppsetninger er selvstendige verk, men de bygger på ulike rettighetsbelagte komponenter fra ulike grupper. De viktigste opphavsrettslige bidragene kommer fra regissør og forfatter, men også produsentene har etter en lovendring i 2005 opphavsrett i en ferdig produksjon, under det åvl. § 45 kaller «tilvirker». Slik har det nye, selvstendige verket flere opphavspersoner.

OM AVTALENE

Dramatikerforbundet har sammen med henholdsvis Norsk Teater- og Orkesterforening, NRK, Produsentforeningen, Norsk Scenekunstbruk og Norsk teaterråd utarbeidet rammeavtaler med tilhørende foreslåtte normalkontrakter som inneholder de bestemmelser og formuleringer vi er enige om.

Vi har i dag følgende avtaleverk:

- Teateravtaler
 - NTO-avtalen
 - Avtale for teaterfeltet utenfor NTO
 - Amatørteateravtalen
 - Foreslått kontrakt for historiske spill
- Filmavtale
- TV-avtaler
 - NRK-avtaler
 - Private TV-produsenter

OM AVTALEPRAKTISERINGEN

Forholdet produsent og forfatter er i juridisk forstand et avtaleforhold som mellom innkjøper og leverandør. Dette i motsetning til et ansettelsesforhold som ville innebære helt andre forpliktelser mellom de to partene. Den rollefordeling som eksisterer, medfører at det hersker full avtalefrihet innenfor våre felter, og disse er ikke regulert av bindende tariffavtaler. Dette betyr at det kan avtales vilkår og forpliktelser på fritt grunnlag. Den enkelte kontrakt regulerer de ulike avtaleforholdene. Det er derfor viktig at kontraktene avspeiler den rollefordeling som eksisterer mellom kontraktspartene.

Svært mange forfattere er registrert som selvstendig næringsdrivende. I denne sammenheng, kan en slik juridisk posisjon tydeliggjøre den nevnte rollefordelingen mellom produsent og forfatter. I disse tilfellene vil det som oftest være forfatteren som initierer honorar- og vederlagsutbetalingene gjennom fakturering på de kontraktsmessige avtalte tidspunktene, samt i henhold til produsentens

økonomiske rapporter. På denne måten vil forfatterens tilgodehavender framstå som en fordring i produsentens regnskap fram til de er utbetalt.

Avtaler på engelsk kan være problematisk, da den juridiske betydningen og referansene ordene peker til kan være ulik. Rettssituasjonen og rettspraksis i den engelskspråklige verden kan være ganske annerledes enn i Norge. Dette medfører at det kan være uklart hva som egentlig avtales. En viktig prinsipiell forskjell er at i Storbritannia og USA må opphavsrett påberopes, mens den oppnås automatisk i norsk lovgivning. Avtaler som benyttes i disse områdene vil derfor ofte ha mer preg av *ansettelsesavtaler* og ikke vederlag for bruk av opphavsrettslig materiale.

Våre normalavtaler forligger også i engelsk oversettelse og vi vil sterkt anbefale at disse benyttes dersom man *må* (?) ha disse i engelsk språkdrakt.

Krav om at forfatter skal **stå til disposisjon etter godkjent manus** dukker av og til opp i kontraktsutkast. Dette er ofte reminisenser fra engelskspråklige kontraktsmodeller, eller annen ansettelsesmessig tenkning. Dette er unødvendige formuleringer da dette følger av forfatterens ansvar for den endelige ferdigstilling av verket. Ofte er en mindre del, f. eks 10 % av honoraret knyttet til endelig redigering av verket for å fange opp dette

Vederlag/honorar kan noe forenklet uttrykkes som at det utbetales et **honorar** for selve skrivearbeidet, mens det utbetales et **vederlag** for retten til å bruke opphavsrettslig materiale.

Tidsbegrenset/tidsubegrenset rettighetsoverdragelse: Tidsbegrensede rettigheter er gjerne knyttet til at en gir en produsent rett til å utnytte opphavsrettslig materiale i et fremtidig prosjekt. Dette må da realiseres innen fristen, ellers går rettighetene automatisk tilbake til opphavspersonen vederlagsfritt. Når prosjektet er realisert og det foreligger i en avspillbar form, vil produsenten som regel ha en tidsubegrenset rettighet til å vise det endelige verket. Ved sceniske produksjoner gis ikke slike tidsubegrensede rettigheter.

Overdragelse av rettigheter omtalt nedenfor, og vederlag for dette må avtales særskilt, og er omtalt i forslag til normalkontrakter. Tidsbegrensede rettigheter går automatisk tilbake til opphavspersonen. Opphavsperson har krav på nytt vederlag ved forlengelse. Ved å overføre rettigheter til andre, må man klarere at man har rett til disse rettighetene, ved eventuelt å klarere rettigheter som andre måtte sitte med.

Visningsrett er en rett til eventuell eksemplarframstilling og visning av verket for allmennheten som produsenten tilegner seg. Innen sceneproduksjoner gis en tidsbegrenset rettighet, mens innen film/TV-produksjon er dette vanligvis en tidsubegrenset enerett, og gjelder uavhengig av teknisk plattform, herunder streaming på nettet.

Filmrett er vanligvis en tidsbegrenset enerett til å benytte et manus eller litterært verk som grunnlag for en filmproduksjon.

Produksjonsrett er vanligvis en tidsbegrenset enerett til å sette et manus i produksjon. Dersom produsenten ønsker å overføre en produksjonsrett til tredjeperson, krever dette normalt samtykke fra forfatteren. Avtaleperioden kan variere, men er ofte fem år.

Opsjon er vanligvis en tidsbegrenset enerett til å erverve filmrett, produksjonsrett og visningsrett. Opsjonsperioden er vanligvis et år, men kan forlenges etter avtale mellom partene.

Remake er en ny versjon basert på det tidligere filmmanus. Produsentens adgang til dette, eller til salg av retten til dette til tredjepart må avtales særskilt.

Merchandising er å fremstille såkalte spin-off produkter eller andre produkter basert på manuset og filmproduksjonen. Retten til slik produksjon forutsetter en særskilt avtale med blant andre manusforfatteren og andre som måtte ha rettigheter til utvikling av karakterer og univers.

16.04.2010

Pål Giørtz
Generalsekretær, Dramatikerforbundet